

Introducere

Cercetarea de față, după cum însuși titlul indică, are ca obiect de studiu adjectivul, privit atât în plan morfologic, cât și în plan stilistic, pe alocuri. Scopul nostru este de a realiza o monografie morfologică a clasei adjectivului românesc, privită atât din perspectivă diacronică, dar și sincronică.

Structurată în 11 capitole, dintre care cea mai mare parte înglobează și subcapitole, cercetarea debutează prin problema definirii adjectivului, insistând asupra neajunsurilor unor definiții formulate de diferite studii, iar, mai apoi, propunând o definiție mulțumitoare din mai multe perspective. Capitolul următor subliniază câteva probleme de ordin teoretic privitoare la locul pe care îl ocupă adjectivul în cadrul grupului nominal.

Cercetarea se focalizează, mai apoi, asupra problemelor pe care le presupun criteriile de clasificare a adjectivului, - urmând să propunem, la rândul nostru, modele de organizare a acestei clase - și asupra problemei acordului, analizând din această perspectivă și câteva eşantioane lingvistice actuale. Mai apoi, insistăm asupra problemei conversiunii diferitelor clase gramaticale în adjective (substantiv, participiu, gerunziu, adverb, pronume și numeral), dar și asupra conversiunii adjectivului în alte clase morfologice (substantiv și adverb), delimitând și modalitățile prin care se produce schimbarea valorii gramaticale.

Bineînțeles că nu putea să lipsească din lucrarea de față evaluarea disputei cercetătorilor asupra apartenenței gradelor de comparație la sistemul categoriilor gramaticale. În prealabil, clarificăm noțiunea de „categorie gramaticală”, clarificare obligatorie pentru evoluția analizei noastre.

O problemă aparte, care ne-a atras atenția privește adjectivele invariabile, inclusiv locuțiunile adjectivale. În privința acestora ne propunem trei obiective: pe de o parte, să abordăm problemele specifice

adjectivelor invariabile, precum și să observăm evoluția acestora de la un secol la altul, iar, pe de altă parte, să analizăm tiparele după care sunt construite locuțiunile adjectivale.

Lucrarea conține, de asemenea, un spațiu dedicat concluziilor și prezentării resurselor bibliografice la care am apelat în efectuarea cercetării, precum și o listă cu izvoarele din care ne-am extras exemplele pentru ilustrarea problemelor discutate.

1. Problema definirii adjectivului

Neajunsurile unor definiții ale clasei adjectivului

Definițiile propuse adjectivului de către majoritatea cercetătorilor (*Gramatica limbii române*, 1966, Iordan, Guțu-Romalo, Niculescu 1967, Iordan, Robu 1978, Coteanu 1982, Avram 1986, Dimitriu 1999, M.Găitănanu 2002) conțin o notă comună: referirea la o însușire, o caracteristică a unui obiect. Problema care este neglijată de către unele propuneri de definiții este cea a încadrării adjectivelor determinative în sfera mai largă a adjectivului, adjective care nu exprimă însușiri. Aceasta a fost sesizată, de pildă, de către Corneliu Dimitriu (1999), care afirmă că adjectivul exprimă caracteristici calitative (adjectivele propriu-zise), dar și caracteristici determinative (adjectivele pronominale) și cantitative (este vorba despre numerele cu valoare adjectivală), încercând să cuprindă în definiția propusă toate tipurile de adjective: „Clasa adjectivelor – clasă unitară cuprinzând elemente ce sunt întotdeauna părți de vorbire propriu-zise – este reprezentată prin cuvinte noționale ce exprimă caracteristici calitative (rar și cantitative) ale entităților”. (Dimitriu 1999:184-185)

Caracteristicile calitative și cantitative exprimate de adjective sunt sesizate și de către Mioara Avram (1986:83).

Pornind de la definiția tradițională a adjectivului oferită de *Gramatica Academiei* (1966), după anii '90 au fost elaborate mai multe studii care sesizează neajunsurile definiției propuse în 1966.

1.1. Emanuel Vasiliu (1990:18-19) combate definițiile celor două părți de vorbire (substantivul și adjectivul) propuse de *Gramatica Academiei*. Deoarece substantivul este definit semantic ca denumind „obiecte în sens foarte larg, adică ființe, lucruri, fenomene, acțiuni, *însușiri*, relații”, iar despre adjectiv se spune că „exprimă o calitate a unui obiect, acordându-se cu substantivul care exprimă numele acelui obiect”,

Emanuel Vasiliu pune întrebarea logică și firească: nu există nicio diferență de ordin semantic între cele două părți de vorbire? Evident, răspunsul este unul contrar și argumentele aduse vin să demonstreze acest lucru.

1.2. În numărul următor al revistei L.R. din 1990, se continuă dezbateră pe marginea neajunsurilor definițiilor *Gramaticii Academiei*, de data aceasta de către Ion Coteanu, care pune o altă întrebare, care este și titlul studiului său: *Adjectivul poate fi definit?* Acesta încearcă să includă într-o definiție mai cuprinzătoare și adjectivele determinative.

1.3. Considerăm că încă un studiu merită atenția noastră în problema în discuție, și anume *Adjectivul, determinant obligatoriu*, al lui Mihail Oprescu (1992:359-360). Se încearcă și aici o propunere de definiție, dar atenția ne este îndreptată tot asupra adjectivelor calificative care „exprimă însușirea [...] și care au rolul semantic de a realiza o adăugire a sensului exprimat de nume” (1992:360), dar, spre deosebire de substantivul care denumește însușiri, adjectivul este un determinant obligatoriu.

Inadvertența care li se poate imputa cercetătorilor este aceea că, atunci când aceștia propun o definiție pentru adjectiv, ea este formulată, în cele mai multe situații, din perspectivă exclusiv semantică și astfel sunt neglijate adjectivele determinative (demonstrative, relative, interogative, nehotărâte – neglijate de cele mai multe ori), or semantica îngustează automat câmpul sintaxei.

1.4. Mihaela Găitănanu (2002:6) este de părere că adjectivul nu exprimă însușiri, ci atribuie (subl. ns.) însușiri obiectelor în procesul de epiteză. Cercetătoarea pornește de la premisa că și unele substantive exprimă însușiri (ex: corectitudine → exprimă însușirea de a fi corect; onestitate → exprimă însușirea de a fi onest; sinceritate → exprimă însușirea de a fi sincer etc.). Procesul de epiteză presupune atribuirea de însușiri termenului determinat.

Pe de altă parte, după cum făcea observația Ștefan Găitănanu,(1998) însușirile pot să fie adecvate sau neadecvate sensului exprimat de termenul regent. Ca atare, epitezele vor fi de două feluri: epiteze adecvate și epiteze neadecvate (Șt. Găitănanu 1998:79).

Epitezele adecvate pot fi, la rândul lor, de două tipuri:

1. epiteză adecvată proprie (ornantă) → când se atribuie însușiri firești obiectelor: *ghiocel alb, pădure verde, om înțelept* etc.;

2. epiteză adecvată externă (individualizatoare) → când se atribuie, pe baza unei analogii simbolice, trăsături ale unei clase, obiectelor din altă clasă: *codru îngândurat, cer îndoliat* etc.

Epitezele neadecvate pot fi, și ele, de două tipuri:

1. epiteză neadecvată improprie → neadmisă de codul semantic al limbii: *păr verde, ochi roz* etc.;

2. epiteză neadecvată internă (tautologică) → când se atribuie unui obiect chiar însușirea pe care o exprimă: *onestitate onestă, înălțime înaltă* etc.

1.5.Tot la procesul de epiteză, deși nu este numit direct, se face trimitere și în definiția propusă de noua ediție a *Gramaticii limbii române* (2005:141). Magdalena Popescu-Marin, autoarea capitolului dedicat clasei adjectivelor în lucrarea menționată, vorbește despre „atribuirea unei informații specifice”.

Propunere de definiție a clasei adjectivului

1.6. Considerăm că definițiile tradiționale ale adjectivului nu sunt mulțumitoare, deoarece nu ne oferă o imagine completă asupra acestei clase lexico-gramaticale, aceste definiții bazându-se, în special, pe conținutul semantic al acestei părți de vorbire. În cele ce urmează, încercăm să formulăm o definiție care să cuprindă toate aspectele referitoare la această clasă morfologică, pe care, de altfel, le vom analiza în detaliu pe parcursul cercetării noastre.

În formularea unei definiții, nu putem face abstracție de substantiv, cu care se află în raport de dependență relațională și contextuală. Față de substantiv, adjectivul se află în relație de subordonare prin acord. Acesta scoate substantivul din sfera generalului, introducând „*diferențieri în interiorul clasei de obiecte denumite, la nivel noțional, de substantiv*” (Irimia 1997:79). Cu referire la nivelul noțional, facem precizarea că unii lingviști (Ivănescu 1983, Drașoveanu 1997) consideră că substantivul exprimă noțiunea, iar adjectivul „*note ale noțiunii*” (Drașoveanu 1997:21-22), sau note din conținutul unei noțiuni (Ivănescu 1983:259-267), iar alți lingviști (Graur 1972, Toșa 1983, Dimitriu 1999) consideră că adjectivul exprimă și denumește noțiuni, asemenea substantivului.

1.6.1. Încercând să sistematizăm chestiunile ce țin de definirea din punct de vedere logico-semantic, subscriem concluziei cercetătoarei Valerica Sporiș (2006:36-37), care susține că adjectivul se caracterizează prin autonomie lexical-semantică, având un sens lexical suficient, cu precizarea că apare în exprimare doar prin referire la un obiect (substantiv), *in praesentia* sau *in absentia*. Adjectivele se constituie într-o clasă eterogenă de cuvinte cu funcție de calificare, determinare sau cuantificare.

1.6.2. Din punct de vedere morfologic, adjectivele se constituie într-o clasă flexibilă de cuvinte (excepție făcând adjectivele invariabile și locuțiunile adjectivale), care se declină, cu dependență de substantiv sau cu determinare obligatorie (Oprescu 1992:359-360), subordonare materializată prin acord.

1.6.3. Din punct de vedere sintactic, adjectivul poate aparține unui grup nominal, în calitate de termen dependent sau determinant, în poziție de atribut adjectival, sau poate aparține unui grup verbal, ca nume predicativ sau predicativ suplimentar. Celelalte poziții sintactice în care poate apărea un adjectiv (complement prepozițional și diverse circumstanțiale), deși sunt incluse în capitolul dedicat sintaxei adjectivului, de către marea majoritate a gramaticilor (inclusiv *Gramatica*